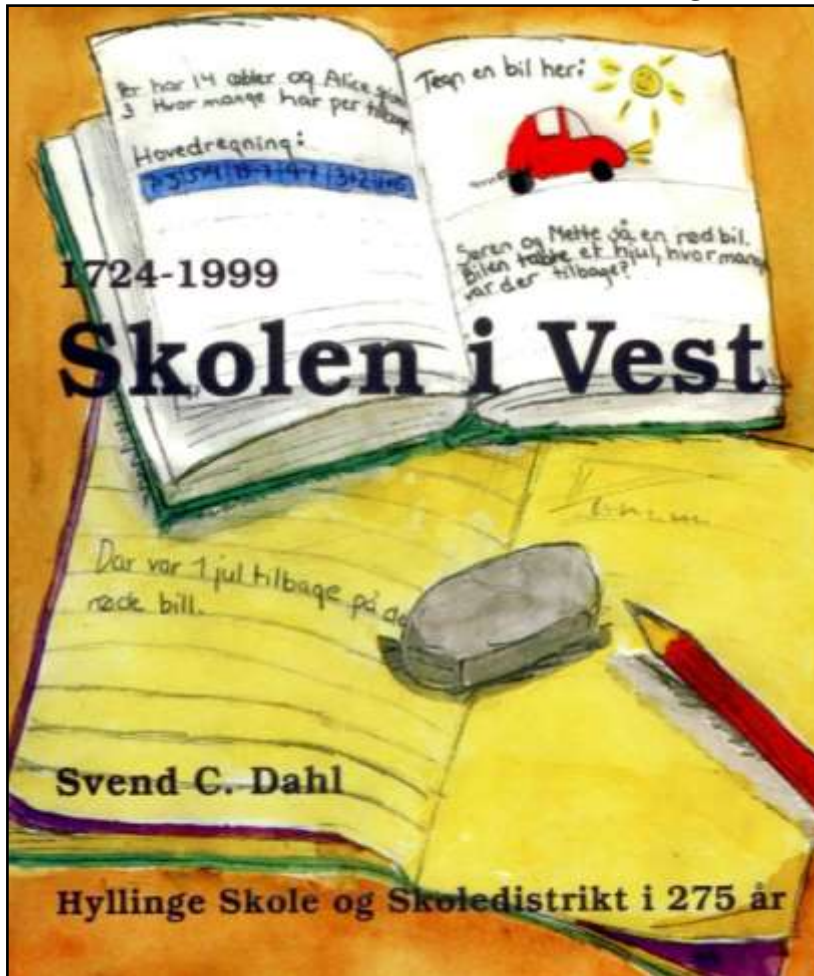

Skolen i Vest

Svend C. Dahl

Marvede, Hyllinge og Vallensved Sognes Skolehistorie 1724-1999 - AC 1999
Eksempler fra bogen, omtalt under UDGIVELSER

Både skrevet til skoleelever og til voksne. Bogen har stor lokalhistorisk / skolehistorisk værdi med fyldige "voksenafsnit" om de tre sognes skolehistorie - fra de første skoler i 1724 til centralskoler og nedlæggelse af skoler.

Bogen er forsynet med tegninger af elever samt professionelle tegninger fra Mikael Nielsen og en række fotos af forfatteren o.a. illustrationer.

Forsiden er tegnet af Nina Daugaard Pedersen (7. kl. 1998/99).

1909-skolebygningen, et usædvanligt flot byggeri efter den tids standard (scd 2010).

Indhold

Forord	s. 5
1999	s. 7
Næstved Storkommune, Karen Marie Mortensdatter	
Degn og skole	s. 11
Degnelæsning, Lokale degne, De første skoler, Livet på landet, Overklassen, Landsbyernes størrelse, Dødelighed, C. A. von Plessen, Pietisme	
De plessenske skoler	s. 18
Den plessenske Fundats, Udseende og indretning, Krav til skoleholder, Skoleholdere, Undervisningen, Mødepligt, Katekismus, Skolernes fremtid, Menstrup-børn, Skolelov 1739	
Efter 1814	s. 31
1814-loven, Gotisk alfabet, Skoleudvidelser, Folketælling 1845, „Rigtige“ lærere, Lærerløn og børnetal	
Skolegang i 1800-tallet	s. 40
Skoleåret, Ferieplan, Skoledag, Indbyrdes undervisning, Skolegang i Vallensved, Hans Vandal Tolderlund, Tjenestebørn, Fag og karakterer, Dagbog øverste klasse 1845, Skolegang i Hyllinge, Lærebøger	
Fra pogeskole til centralskole	s. 52
Pogeskoler / forskoler, skolelov 1899, 1909-skolen, I lærer Nielsen tid, Eksamen, Centralskoler, Marvede Centralskole, Vallensved Centralskole, Den moderne skole, Lidt af hvert, Lærerinder, Skoletugt, Erindringer	
Skole, elever, personale	s. 68
Fotocollager, tegninger, navne på elever og personale	
„Kun for voksne“	s. 74
Efterskrift, Hyllinge Skole 1724-1961, Pogeskole 1885-1909, Vallensved Skole 1724-1940, Forskole 1901-40, Saltøby Skole 1729-1940, Kyse Skole 1859-1940, Pogeskole 1892-1940, Vallensved Centralskole 1940-90, Menstrup Skole 1729-1939, Pogeskole 1890-1939, Spjellerup Skole 1732-1939, Pogeskole 1889-1939, Marvede Centralskole 1939-92	
Kilder, illustrationer, bilag	s. 93
Kilder, Erindringer, Illustrationer, Benævnelser og gl. ord, De plessenske Fundationer, Den Første Fundatz	
Register	s. 99

Som det fremgår af indholdsfortegnelsen beskriver bogen landbosamfundet bredt fra ca. 1724 til 1999 i de tre sogne Hyllinge, Marvede og Vallensved i Næstveds vestegn.

Født og døbt børn fra Menstrup-Marvede 1715-23			
År	Barnet	Faren (mor)	Kommentar
1715	Peder	Jørgen Pedersen	døde 1723
	Peder	Peder Hansen	døde 1717
	Anne	Søren Smed	døde 1717
	Kirsten	Hans Thomesen	
	Karen	Ungø Lars Pedersen	døde før 1720
	Kirsten	Niels Rasmussen	døde samme år
	Inger	Jens Pedersen	
	Jens	Jens Hansen	døde 1716
Henric	præst Jens Pedersen		
1716	10 børn, tre døde inden 1720		
1717	Anne	Niels Rasmussen	døde 1724
	Niels	Hans Hansen	
	Sidsel	Hemming Thorkildsen	
	Lisabet	Morten Olsen Rytter	
	Rasmus	Hans Thomesen	
	Rasmus	Jens Mortensen	
	Hans	Søren Olsen	døde 1719
	Niels	Jørgen Pedersen	
	Karen	Jørgen Hansen	
	Maren	Jens Branderup Rytter	
Mette	Ungø Lars Pedersen		
1718	7 børn, to døde inden 1720		
1719	Maren	Lars Hansen	
	Ellen	Margrete Hansdatter	døde samme år
	Peder	Mads Nielsen	
	Malene	Hans [Kysø?]	vist død samme år
	Karen	Hans Hansen	
	Hans	Oluf Povelisen	
Inger	Anders Hansen	døde 1720	
1720	8 børn, fem døde inden 1720		
1721	Malene	Hans Kysø	
	Mette	Claus Larsen	
	Hans	Hans Hansen	
	Hans	Jens Hansen	
	Povel	Oluf Povelisen	
	Else	Ungø Niels Pedersen	døde samme år
	Anders	Søren Smed	
	Ellen	Lars Olsen	
Lars	Lars Thomesen		
1722	8 børn, en døde inden 1720		
1723	Niels	Oluf Madsen	
	Christopher	Jens Pedersen	døde 1724
	Maren	Søren Olsen	døde samme år
	Salomon	Oluf Povelisen	døde 1727
	Maren	Jørgen Olsen	døde samme år
	Niels	Søren Nielsen	
Karen	Lars Olsen	døde 1724	

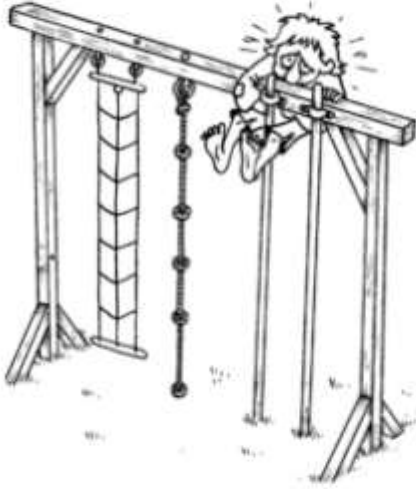
Den chokerende høje dødelighed blandt børn i 1700-tallet fremgår af skemaet (hentet fra kirkebøger). Omkring hvert tredje barn døde i perioden!

Mikael Nielsens herlige tegning af et væld af frikvarterlege. Børnene er bevidst sammensat, så de repræsenterer 3 århundreder blandet mellem hinanden.

Når Jørgensen var i særlig godt humør, så hentede han violinen, og så skulde vi synge flerstemningt. Og så til slut sang vi: „Klokken slår, tiden går, evigheden forestår. Lad os bruge den kostbare tid, jense vor Herre, med alvor og flid. Så skal vi nok komme hjem.“ - Og så bad vi Fadervor, og dermed sagde han farvel til enhver af os.“
(NPP)

Om **gymnastikken** hedder det: „Den første øvingsplads var nede i enden af skolehaven. Men da så den gamle branddam begyndte at gro op, blev øvingspladsen flyttet dertil (i en del af det nuværende anlæg).“

Denne „klavremaskine“ svarer til beskrivelsen i teksten. - Gymnastik var kun for drenge på denne tid (1860).

Gymnastikken blev anset for at være en forberedelse til militæret. Derfor hed det øvingspladsen, og if. skoleloven skulle der undervises i: „Gymnastiske øvelser, såsom løbe-, springe- klavresvømme- og militære øvelser.“

Der var bomme og tove til armgang; og klatrestativet var vigtigt. Det blev kaldt en „klavremaskine.“ Hyllinges blev fundet ubrugelig i 1842. Alligevel kom der først en ny i 1858.

Skoleregnskabet siger, at købmand Olivarius fik godt 14 rigsdaler for tømmer til en ny klavremaskine, og „for samme maskines gentagne maling“ blev betalt næsten 3 rd.

Salteby Skole havde i 1843 flg. Gymnastiske Apparater: 1 Springmaskine, 1 Balance-Bræt, 1 Trækkeoug, 1 Kredslebsreb og 2 Skindsandposer. 31 år senere fik skolen endda tilført 6 „Schippetove.“ - I 1899 havde man endelig fået en fin klavremaskine med glatstang, glattov, knudetov, ringe og trapez (Inventari-Bog).

Til **fastelavn** „bed de til bolle.“ En bolle blev bundet op i en snor under loftet, og eleverne skulle bide den ned. Det var vor fortæller ikke så glad for: „Der var mange, der havde en lang næse“ - og han fortæller om al deres snot, der: „hængte ned i bollen.“

Om eftermiddagen fik de lov til at bestille stadsmusikanten til at spille for sig.

Disse sideeksempler behøver ikke så megen forklaring.

Lærebøger

Disse to sider bringer nogle eksempler på bøger, som elever i 1800-tallet har brugt i skolen.

ABC-remsen nedenunder er hentet fra „Hanebogen“, der kom i 11. udgave i 1895.

A. B. C.
kom, nu skal I se:
D. E. F.
Garo gav et Bjæf,
G. H. I.
løb mig rask forbi,
K. L. M.
sprang saa længer frem,
N. O. P.
til den fik at se
(Q.) R. S.
otte fede Gæs;
T. U. V.
bed af dem de tre,
(X.) Y (Z.)
mens de andre let
W. X. Y.
slap ud i en So —
Na! Na! Na!
Garo maatte staa,
bare se derpaa,
kunde ingen naa!
Na! Na! Na!

Her ser du en munter Bigeflof,
de kører til Staden, fortaar du nok.
Det er en Karet af den fineste Slags,
det ser enhver paa Minutten straks.
Hvis Søster ej havde saa travlt med sin Kage,
hun vilde vist ogsaa lidt op at age.

To trækker som Heste, og een stuber paa,
saa maa det da endelig kunne gaa.
Du lille, som sidder i Bognen i Wag,
du er kommen fint op at køre i Dag.
Man vil gøre store Dine i Staden,
naar nu du om lidt ruller op ad Gaden.

Tegninger og tekster ovenfor er hentet fra en ABC for de små. Bogen var kommet i så mange oplag siden 1800-tallet, at der var trykt 660.000 af den i 1916!

„Kun for voksne“

Resten af bogen er overvejende for lokalhistorisk interesserede voksne. Større elever „må godt“ læse med, men teksten er ikke elevvenlig. Der formidles så meget konkret viden om de 3 sognes skoler, som der er plads til. Om daghistorien må henvises til A. Petersen, og om den ældre skolehistorie kan der findes flere oplysninger hos Jessen.

Efterskrift

Først tak til personer og foreninger, der har støttet projektet: Kommune, Lokudvalget, beboer- og sogneforeninger m.fl. Ligeledes den række personer, der har leveret oplysninger. For mange til at仁se op, men tak til alle.

Mikael Nielsen, Agerup, skal have en speciel tak for de herlige illustrationer. Dertil har to p-fagshold på skolen under Karen Ulrik-Petersens ledelse leveret mange gode tegninger. Hvoraf jeg kun har kunnet få plads til et fåtal. Det vidste eleverne dog i forvejen.

Bogen hedder Skolen i Vest og ikke Hyllinge Skole. Den skulle handle om hele det nuværende skoledistrikt, så også elever fra Marvede og Vallensved sogne kunne føle indholdet relevant. Stoffet er uanset ud fra, hvilke arkivalier der er bevaret, og hvor spændende de er i en elevsammenhæng. Først og fremmest er det en undervisningsbog. Samtidig er der en overvigt til Hyllingesiden. Det er nu engang den skole, eleverne går på, og som de bedst har en mulighed for at forholde sig til.

Skolens nuværende holdninger, målsætning, pædagogik o.l. leder man forgæves efter. Det falder lidt uden for denne bogs rammer, der vægter det historiske højst. Meningen er at give eleverne en viden om tidligere tiders skolegang, at udbvide deres tidshorisont, hvorefter de selv kan drage paralleller til egen skolegang, evt. med lærerens hjælp.

Der har været talt meget om, i hvor høj grad skolen skal være opdragende; eller om det udelukkende er forældrenes opgave, og skolen kun skal underetse. Det går i al fald som en rød tråd gennem hovedparten af de 275 år, at skolens opgave i højeste grad var opdragende. Men det er selvfølgelig også lettere at blive enige om i tider, hvor stort set alle havde fælles værdinormer. - Der taltes ligeledes forhen meget om samarbejde skole og hjem.

Men det var ikke meningen at forældrene skulle have indflydelse. De skulle „blot“ støtte skolen ved at værne børnene til at adlyde lærerne og sørge for de ordnede deres lektier.

Selve 275-års jubilæet har vi fastsat til to, d. 23. september 1999, hvor der vil blive arrangeret en offentlig festaften. Datoen er lidt tilfældig. Det eneste sikre er, at von Plessen underskrev sin fundats: den 19. Oktober Anno 82 Tusinde Sju Hundrede Tjue og Fåve - og at skolerne stod der den 19. okt. og var indrettet. Om undervisningen var begyndt tidligere er uklart. Under alle omstændigheder falder d. 19/10 i efterårsferien, så det er en ugunstig dato at festligholde.

Skole og skoleholdere efter 1724

I 1700-tallet, før skolerne, nævnes en Jens Jørgensen skolemester i Jenstrup, Jonas Skolemester i Kyse og Lars Skolemester i Menstrup. De har holdt „dagligstueskoler“, og det har kun været et bjob.

Der har været 14 egentlige plessenske skoler. Dertil Tystrup og Høkkagerille som begge først var opført som rytterskoler. - **Oprettelsesår:** 1724: Førslev, Hyllinge, Vallensved, Fodby og Fuglebjerg. - 1726: Kærrebæk, Tøkkerrup/Holløse, Skulby og Regnstrup. - 1729: Saltøby og Menstrup. - 1730: Arløse. - 1731: Høstrup og Kærrebækstorp.

Målene for den plessenske skole s. 20 er de udevendige mål for Vallensvedskolen (ca. 10, 1mx 6,6m). Hvert lag er på ca. 1,15 m. Dobbeltlozere må stamme fra tiden, hvor skolen blev brugt som fattighus.

Hyllinge Skole 1724

Skoledistriktet: Senest fra 1720 søgte børnene fra Jenstrup og Tåstrup til skolen i Saltøby. Brorup var indtil 1905 en del af Hyllinge Sogn, men deres skole lå i Spjellerup fra oprettelsen i 1732. Fra 1872 udgjordes skoledistriktet af sognet undtagen Brorup; dvs. inkl. halvdel af Jenstrup.

Om **skolebygningen** vides, at det lerstampede gulv i 1807 blev udskiftet i et værelse med et murstensgulv. Skolen blev bygget på Annex' bondens jord tæt ved kirken. Denne gård har oprindeligt tilhørt præsten i Hyllinge Sogn, men da sognene fra engang i middelalderen blev betjent af præsten i Mar-

Pogeskole 1890

Menstrup Bylaag vedtog 8. marts 1901 at avertere efter en lærerinde, og d. 13. april var der indkaldt til offentlig møde på Menstrup Kro for at vælge en af de 3 ansøgere. At offentligheden i det hele taget kunne vælge lærerinde ved afstemning skyldtes, at det var en privat pogeskole, oprettet af bylauget (Bylaugsprotokollen).

Bylauget forlangte: „Lærerinden har at rette sig efter de regler og forskrifter, som udvalget finder formålstjenligt“. Nedenunder er skrevet: „At jeg har modtaget pladsen som lærerinde ved Menstrup Pogeskole fra dato på de af udvalget foresatte regler tiltrædes herved. Anna Sofie Jensen“.

Lærerinden var ugift og begyndte 1. maj. Hun var f. 1868 som datter af en husmand og træsko-mager i Menstrup. Frk. Jensen var lærerinde i 38 år, selv om bylauget kunne gå lovligt meget i detaljer. Sep. 1901 vedtog det fx: „At lærerinden skal klippe og lugte tjørnehækken omkring huset og haven“ (tjørnene ses i skemaet). Fra 1903 holdt Anna Jensen også en: „Håndgernings Skole 8 timer ugentligt for kommunens pigebørn“.

Ved frk. Jensens 30-års ansættelse 1931 samledes ind til en gave; og hun søgte afsked pr. 1. nov. 1938. Men bylauget må have overtaget hende til at fortsætte til den nye centralskole åbnede. For d. 13.3.39 vedtog man at holde en fest for lærerinden på kroen og skænke hende 100 kr. *når hun fratræder*. Da har hun været 71 år [Jessen: fratrædte 1937].

Det har været skrevet, at frk. Jensen var lærerinde i 1888. Jessen angiver også skolen til dette år, men hverken skole eller lærerinde findes i folketælling 1890 eller 1901 (optalt pr. 1. feb.). Og hvorfor skulle Bylauget så avertere efter en lærerinde i 1901 og holde 30-års jubilæum i 1931?

Pogeskolen blev bygget i 1890 (Marvedevej 28) fremgår det af en af Bylaugets regnskabsbøger. Skolen var så meget færdig, at den kunne vurderes 12. juli.

Når skolen ikke er nævnt i FT 1901 skyldtes det, at skolen var *nedlagt som protest!* - Bag i regnskabsbogen stod:

„Ifølge en ny skolelov af 24. marts d.å.[1899], fandt udvalget for Menstrup By, at det ikke var rigtig at byen blev ved at yde det frivillige offer til Menstrup private Pogeskole, idet udvalget mente at få den til en offentlig forskole [så skulle Kommunen betale]. Udvalget indgav et andragende til Sog-

1890	Udgift	Kr.	Øre
Juni 16	Til Murer L. Pedersen	1200	-
Juli 12	Vurderingsforretning	2	-
Aug. 30	Kateder og Borde	60	-
Sep. 21	Til Murer L. Pedersen	1000	-
- 30	Tagrender og Spænder	52	70
Okt. 10	En Laas	-	35
- 19	Til Murer L. Pedersen	33	50
- 30	6 Tår. Kul	17	40
1891			
Febr. 7	2 Favne Brænde til Pogeskolen	46	20
Marts 1	For at flække og saue 1 Favn Brænde	3	-
Mai 11	Graus til Læjeplads	24	-
- 18	For Hegn og en Dør	19	87
- -	Beslag til Døren	3	-
Okt. 20	Et Kalkelovsmær	-	40
- -	600 Tjørneplanter	7	20
Nov. 21	At grave Tjørnegroften	1	50
- -	For at plante Tjørne	1	50
Dec. 14	9 Regnebøger til Pogesk.	2	70

nerådet, men dette blev nægtet. Udvalget indvarslede bybeboerne til et møde, som blev afholdt den 24. oktober, og hvor det blev enstemmig vedtaget at lukke skolen 1. ste november for mulig der- ved at fremvinge den til forskole“.

1901 opgav bylauget kampen efter at skolen havde været lukket i mere end et år! Hvad med børnene? - Hvem der var lærerinde 1890/91-99 er stadig uklart.

Spjellerup Skole 1732

Udover selve Spjellerup indgik også Brorup fra Hyllinge Sogn i **skoledistriktet**. Denne skole var ikke en plessensk skole, men oprettet af greven på Holsteinborg.

Skolebygningen var ikke nybygget som de andre; der blev blot inddraget et almindeligt lille gadehus, som indrettedes til skole. Det nævnes i 1740, at skolehuset var på 7 fag, det samme som de plessenske skoler. Dimensionerne i bredde og højde har dog nok været mindre her, som ved traditionelle småhuse fra 1700-tallet. 1805 nævnes, at skolen var på 11 fag; om huset er blevet forlænget, eller der er flyttet til et andet hus vides ikke. Men da der kun var loft over de 7 fag, er de 4 fag måske blot en stakl- og ladeforlængelse.

1819 blev der endelig bygget en ny skole, der